

[p. 472]

Bidden op z'n Grieks

De Grieks-Romeinse goden werden in de eerste eeuwen van onze jaartelling tot mikpunt van christelijke kritiek. Uiteindelijk triomfeerde de nieu-we religie en werd de oude 'heidense' godsdienst zelfs verboden. Sindsdien heeft de Grieks-Romeinse godsdienst betrekkelijk weinig serieuze aandacht gekregen, behalve als uitingen van 'kunst en cultuur' of als object van volkskundig onderzoek.

Toch waren de heidense godsdiensten volwaardige religie, ondanks de verschillen met het christendom. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de wijdverbreide praktijk van bidden tot de goden. Nogal wat teksten geven bijzonderheden over de heidense gebedspraktijk en er zijn ook veel gebeden bewaard gebleven. Het relevante oud-Griekse materiaal is nu verzameld en geanalyseerd in een monografie van de Engelse oudhistoricus Simon Pulleyn. Zijn boek *Prayer in Greek religion* biedt via het thema 'gebeden' ook een breder overzicht van de oud-Griekse godsdienstige praktijk.

Kenmerkend voor de Griekse gebeden zijn onder meer de verbinding van gebeden met offers, de nadruk op wederzijdsheid (men geeft, maar hoopt ook te krijgen), de uitdrukking van dank voor bewezen gunsten in de vorm van lofprijzing, de belangrijke rol van dodencultus en die van vervloekingen. Deze en andere thema's komen aan de orde in een tiental hoofdstukken. Vrijwel steeds voert Pulleyn de discussie aan de hand van een bespreking van concrete tekst-plaatsen, veelal afkomstig uit de hogere literatuur, zoals Homerus, tragedie en komedie. Helaas zijn dat uit-

[p. 473]

eindelijk toch de voornaamste bronnen waarop we aangewezen zijn.

Door deze brongerichtheid is Pulleyns betoog goed gedocumenteerd. Maar, het moet gezegd, het doet ook een zwaar beroep op de lezer. Wie verwacht een handzame inleiding in de Griekse religie te krijgen, komt bedrogen uit. Terminologische kwesties, precieze distincties, geleerde theorieën: het is allemaal zeer verantwoord, maar laat zich intussen lastig lezen. En wie geen Grieks kent, wordt op iedere bladzijde met zijn tekort geconfronteerd: Pulleyn citeert veel en strooit overvloedig Griekse woorden door zijn tekst. Ook al wordt het Grieks in de regel wel vertaald, dit werpt toch een drempel op. De veelvuldige vooruitblikken en hernemingen van conclusies maken daarbij een tamelijk academische indruk. Deze karaktertrekken van het boek laten zich intussen gemakkelijk verklaren: het blijkt te gaan om een bewerkte dissertatie.

Het was misschien goed geweest als de auteur iets meer concessies aan de lezer had gedaan. Een voorbeeld: twee zeer technische appendices had ik graag geruild voor een beknopt samenvattend overzicht, dat nu vreemd

genoeg ontbreekt. Enige gerichte aandacht voor Romeinse religie, anders dan in verspreide opmerkingen, was ook zeker nuttig geweest, al was het maar om het eigene van de Griekse religie nog beter uit te laten komen.

Maar wie ondanks de taaie vorm volhoudt, wordt beloond en komt veel interessants te weten over de Griekse godsdienstige gewoonten. Aardig zijn bijvoorbeeld de overzichten van de taal van gebeden (blz. 132 e.v.), typische kreten (blz. 181 e.v.) en gebaren (blz. 188 e.v.). Jammer dat het materiaal zo versnipperd is. Een echte heropleving van oud-Griekse cultusvormen zit er dus niet in.

□ Vincent Hunink

Simon Pulleyn, *Prayer in Greek* Clarendon Press, Oxford (Oxford Classical Monographs), 1997, geb 245 blz., £40, ISBN 0-19-815088-1